

Hikmet Yurdu, Ocak – Haziran 2011, Yıl: 4, C: 4, Sayı: 7, ss. 39 - 61

Dindarlık Boyutları, Algıları Ve Uygulamaları

Yrd. Doç. Dr. Hasan ARSLAN
İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
hasanarslan@inonu.edu.tr

Özet

Günümüzde dinî inanç, duygu, davranış, bilgi ve etki boyutlarının yer aldığı bir dindarlık kavramı üzerinde durulmaktadır. Ancak pratikte dindarlıkta beş boyuttan çok, bireyin kılık kıyafeti, dış görünümü ve dar anlamda belli rutin ibadetleri önemli belirleyiciler olarak öne çıkarılmaktadır. Yaptığımız uygulamada, dindarlıkla ilgili sorumuza verilen cevaplar daha çok bu yönde olmuştur. Kısaca dindarlık anlayışı bilhassa belli ibadetlerde yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla dinin etki boyutunun bireyin tüm hayatına yeterince yansımadağı anlaşılmaktadır. Bu süreçte iman-amel ilişkisine yüklenen anlam, ibadetlerin niteliğinden çok niceliğinin önemini öne çıkarmaktadır diyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık, Dindarlık Boyutları, Dindarlık Algıları. Dindarlık Değerlendirmeleri.

Abstract

Dimensions of Religiosity, Perceptions and Practices

The concept of religiousness which has been discussed recently is a kind of religiousness in which there are dimensions of religious belief, sensation, behavior, knowledge and effect. However practically rather than these five dimensions the apparel and the appearance of the individual and his certain routine prayers in a narrow sense come into prominence in religiousness. In the inquiry we did the answers given to our question regarding religiousness have been in this direction. Shortly, the conception of religiousness intensifies on specifically certain prayers. Therefore it becomes obvious that the dimension of effect in religion is not sufficiently reflected in complete life of the individual. We claim that the meaning attached to the relationship between religious belief and act in this process underlines the importance of the quantity of prayers instead of the importance of the quality of prayers.

Key Words: Religiousness, Dimensions of Religiousness, Conceptions of Religiousness, Assessments of Religiousness.

GİRİŞ

Dindarlık bir kişinin mensubu olduğu dine ait inanç, ibadet ve sembollere ilişkin içten kabul, yoğunlaşma ve meşgul olma derecesi olarak tanımlanabilir. Dindar, dininin inanç, ilke, pratik ve sembollerini içselleştirerek bunları tutum ve davranışlarına yansıtan insandır (Kurt, 2008: 22). İslâmiyet, dünya ve ahiret görevlerini yerine getirmede dengeyi tavsiye eder. Ancak dindar insanların ahiretle ilgili görevlere daha fazla önem verdikleri düşünülebilir. Zira dindar insanın dünya işlerine uzak durması gerekiyormuş gibi bir anlayış vardır (Buber, 2003: 125).

Dindarlığı içsel dindarlık (*Intrinsic*) ve dışsal dindarlık (*Extrinsic*) olarak değerlendiren Allport, dinin kurumsallaştırılmasını, kurumsal dinin gerçek dine zarar verdiği görüşüyle eleştirir. Ona göre din, canlılığını daha çok bireysel din sayesinde sürdürmektedir (Allport, 2004: 23, 84, 100; Robinson-Shaver, 1972: 616; Maslow, 1983: vii).

İslâm dininde kurumsallaşmadan bahsedilemez. Ancak kurumsallaşma eğilimleri ve geleneksel-toplumsal dindarıktan bahsedilebilir. Geleneksel dindarlık, kaynağını toplumdan alan ve toplumla yaşanan bir dindarlık biçimidir. Burada birey dini toplumdan öğrenir ve orada yaşar. O, kendi içsel değerlerinden çok, toplumun beklentilerine bağlı bir dinî yaşayışı sürdürür. Toplu ibadetler, dinsel ziyaretler, kurbanlar vb. toplumsal dindarlığın göstergeleridir. Birey, toplumsal dindarlıkla, sosyal statü kazanır ve topluluk içinde kendini güvende hisseder (Kayıklık, 2006: 166).

Glock, dini hayatı inanç, duygu, davranış, bilgi ve etki olmak üzere beş boyutta değerlendirmiştir. Türkiye’de daha çok Glock’un benimseydiği beş boyut esas alınarak geliştirilen dindarlık ölçekleri kullanılmaktadır (Yaparel, 1987; Köktaş, 1993; Uysal, 1996; Arslan, 2008). Ayrıca İslâm dinine özgü boyutlandırma çalışmaları da vardır (Kayıklık: 2011). Dindarlık boyutları, dindarlığın temel özelliklerini belirlemede kolaylık sağlar. Ancak bu boyutların ölçülmesinde ve boyutlar arası farklılıkları belirlemede zorluklar vardır (Karaşahin, 2008: 200). Dolayısıyla dindarlık ölçümlerine ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini belirtmeliyiz (Glock, 1962: 273;

Hogan, 2009: 57). İslam Dini, ibadetle ilgili olarak, bireyin olumlu sayılabilecek tüm eylemlerini ibadet olarak değerlendirir. Buna göre dindarlık, bireyin inanç ibadet ve iyilik türünden tüm davranışlarını içine almaktadır, diyebiliriz (Kurt, 2008: 26).

Makalemizde dindarlığın nasıl algılandığı ve sosyal hayatta nasıl bir dindarlık uygulaması ile karşılaştığını belirlemeyi amaçlıyoruz. Herhangi bir grubun dindarlık düzeyini belirlemeyi veya başka bir grubun dindarlık düzeyi ile karşılaştırmayı düşünmüyoruz. Genel olarak Müslümanların, örneklem olarak da İlâhiyat Fakültesi (İnönü Ü.) öğrencileri ve namazlarını camide (Eyüp Sultan ve Turgut Özal Camileri-Malatya) kılanların dindarlığı nasıl algıladıklarına dair görüşlerini belirlemeye çalışacağız. Araştırmamızı karşılıklı görüşmeler ve dindarlıkla ilgili açık uçlu sorumuza verilen cevapların değerlendirilmesi şeklinde gerçekleştirdik. Şimdi dindarlıkla ilgili kavramsal çerçeve üzerinde kısaca durmak uygun olacaktır.

1. DİNÎ HAYATIN BOYUTLARI

1.1. Dinî İnanç Boyutu (The Ideological Dimension)

Dinî inancın temelini Allah inancı oluşturur, başlangıç noktası ise 'kabul ve tasdik'tir. Yani dince bildirilen esaslar kabul edilerek bunların doğru olduğuna inanılır. Bunu 'itaat ve uyum' takip eder. Kısaca inanılan, kabul edilen esaslara, Allah'ın emirlerine 'uyulur' ve bunların gerekleri yerine getirilir. Dini inancın sadece inanmayı, dini bir hükmü kabul etmeyi değil, inandığı varlığın bildirdiklerine göre hareket etmeyi de öngördüğü belirtilmektedir (Peker, 2008: 74-75; Kayıklık, 2006: 136; Hökelekli, 2005: 74; Fırat, 1976: 19; Glock, 1962: 259, 261; Glock ve Stark, 1965: 20, akt. Yaparel, 1987: 38

Selefiyyûn'a göre iman 'kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve muhtevası ile amel etmektir'. Selefiyyun ameli (ibadet ve diğer davranışlar) imanda artma ve eksilmeye neden olan bir unsur olarak kabul etmiştir. İmam-ı Azam'a göre iman, 'kalp ile tasdik, dil ile ikrar'dır. Mâtürîdî, **iman** ile **ameli** birbirinden ayırır. O, 'amelin imandan bir cüz olması' veya 'imanın

artıp-eksilmesi' konusunda Ebu Hanife'ye uyar. Ebu Hanife'ye göre ise **iman** ayrı şeydir, **amel** ayrı şeydir. Çünkü Allah '...Allah'a iman eden ve yararlı iş işleyen..' (Kur'an-Talak 65/11) buyruğuyla imanı amelden ayırmıştır. Bu ayette **yararlı iş işleyen** ifadesi **iman eden** ifadesinden 've' harfi ile ayrılmıştır. Ayette geçen **iman**, kalp ile tasdiktir (Ecer, 2007: 94).

Mâtürîdî, imanın amellerin yerine getirilmesiyle artmayacağını, terk edilmesiyle de azalmayacağını savunmaktadır. İman esaslarının bir kısmına inanıp diğerlerine inanmadan iman edilmiş olunmaz. Dolayısıyla bir insanda iman vardır veya yoktur. Yarım veya eksik iman olmayacağı gibi imanda artma ve eksilme de olmaz (Ak, 2008: 75-76).

İmam Ebu Hanife'ye göre de iman artmaz-eksilmez. İmanda herkes aynıdır. Amellerde farklılık olabilir (El-Fıkhü'l-Ekber). İman ziyadelik ve noksanlık kabul etmez (El-Vasiyye). İmanın artması, küfrün azalması, imanın eksilmesi ise küfrün artmasıyla söz konusu olabilir. Bu, bir şahsın hem mümin hem de kâfir olmasını gerektirir. Bir şahsın aynı anda mümin ve kâfir olması düşünülemez (Gölcük ve Toprak, 1988: 101; Yavuz, 1992: 158).

1.2. Dinî Duygu-Dinî Tecrübe Boyutu (The Experiential Dimension)

İlahi bir kuvvetin varlığından kaynaklanan düşünce, tasavvur ve hareketlerin insanda uyandırdığı bir duygu olan din duygusu, insanı ilahi varlıkla temasa getirir ve ona yöneltir. Bu duygu diğer duygulardan daha kapsamlıdır. Din duygusunu korku, sevgi, sempati, hayranlık, şükretme, minnettarlık, bağlılık, güvenme, teslim olma ve sığınma gibi unsurlar oluşturur. Allah sevgisi din duygusunun en önemli unsuru olup korku ve ümit, saygı ve sevgi bir arada bulunur (Peker, 2008: 110-111; Glock, 1962: 266-267; Hökelekli, 2005: 74; James, 1902: 28, 31).

1.3. Dinî İbadet-Davranış Boyutu (The Behavioral / The Ritualistic Dimension)

Dinlerin mensuplarından yerine getirmelerini istediği birtakım uygulamalar vardır. Bunlar dinin ibadet veya davranış boyutunu oluş-

turmaktadırlar (Hökelekli, 2005: 75; Yaparel, 1987: 38; Fırat, 1977: 29). Ritüelleri yerine getirme motivisi, yaratıcıya daha yakın olma ve kutsalın gazabından korunma duygusu taşıır (Şahin, 1999: 9).

İslam dinî ibadeti farz kılmıştır. Mümin, Allah'ın rızasını ve mağfiretini kazanmak için ibadetle mükelleftir. İslâm için kurtuluş (necat) ve saadet yolu ibadetle sürdürülebilir. Allah müminlere felah ve necat yolunu ibadet olarak göstermektedir. Ancak yapılan ibadetlerle iman arasında kurulan ilişkinin yönü pratiğe farklı yansımaktadır diyebiliriz. İbadetlerin artması ile imanın da artacağını kabul eden bir kişinin imanını artırmak için dar anlamda ibadetlere yönelmesi ancak geniş anlamda dinin etki boyutunu ihmal etmesi söz konusu olabilmektedir.

İbadet dini inanç, duygu ve düşüncelerin yaşanan dünyadaki bir uzantısıdır. Günlük dilde ibadet, şekli belirlenmiş ve yapılması gereken belli davranışlar olarak namaz, oruç, hac gibi dar anlamda kullanılmaktadır. Ancak İslâm dininde Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla gerçekleştirilen her davranış ve faaliyet ibadet hükmündedir. "Allah insana, kendisinin ve ailesinin geçimini sağlaması için çalışması, diğer insanlara yardım etmesi, güçsüzleri koruması, iyiliği emredip, kötülükten sakındırması vs. gibi birçok görevler yüklemiştir. İşte iyi niyetle, Allah'ın istediğini düşünerek yapılan bütün davranışlar birer ibadettir ve İslâm'a göre bu davranışlar karşılığında kişi sevap alacak, mükâfat görecektir" (Peker, 2008: 117; Pazarlı, 1972: 52).

1.4. Dinî Bilgi Boyutu (The Intellectual Dimension)

Dindar insanın, inandığı şeylerin muhtevası ve dinin kutsal metinlerinin ana esasları hakkında birtakım bilgilere sahip olduğu düşünülür (Hökelekli, 2005: 75). Bütün dinlerde dindar insandan, inancının temel öğretilerini veya kutsal metinleri bilmesi ve onlara güvenmesi beklenir. Bilgi ve inanç boyutları arasında sıkı bir ilişki olmakla beraber inanç, bilginin zorunlu bir sonucu değildir. Dinin bilgi boyutu (Batıda) ilk defa Y. Fukuyama tarafından dile getirilmiş, Glock tarafından da benimsenmiştir (Glock, 1962: 268, 269; Köktaş, 1993: 54)

“Martin Buber ‘Gerçekten Tanrı’ya inanmak için O’nun hakkında bir şeyler bilmek gerekli değildir’ der. Mâtürîdî ise bilgi ve delile dayanan bir iman ve din anlayışını tesis etmek amacıyla olduğu için, imanın temelini bilgiyi yerleştirmekte ve onu imandan ayrı, fakat imana sevk eden bir sebep olarak görmektedir” (Özcan, 1998: 181)

Hariciler, “Kur’an-ı Kerîm’i bütün yönleri ve incelikleri ile kavrayabilecek derecede kültürlü ve **bilgili** olmadıkları için, karşılaşılan veya ortaya atılan bir mesele ‘meşru’ ve Kur’an-ı Kerim’e göre izahı mümkün olduğu halde, hemen karşı çıkıyorlardı. Böylece saplanıp kaldıkları taassup, kendi içlerinde bile anarşi doğuruyordu. Şurası bir gerçektir ki, olayları değerlendirmede, dinî ve içtimai münasebetlerin insanî ve medeni hudutlar içinde yürütülmesinde, iyi niyetli ve şekle bağlı dindar olmak yeterli değildir. İnsanın davranışlarını ‘**bilgi**’ istikametinde yürütmesi gerekmektedir. Hal bu ki Hariciler, Kur’an-ı Kerim’in emir ve yasaklarına sınımsız bağlı olduklarını, dinin emirlerini ibadet ve muamelat olarak bütünüyle yaşadıklarını söylemelerine rağmen, bu emir ve yasakların, dinî ve içtimai değerlerin inceliklerine nüfuz edip onları yorumlayabilecek **bilgi** ve irfana sahip bulunmuyorlardı. Bu nedenle daima ‘reaksiyoner’ bir tavır takınıyorlardı. “Kur’an-ı Kerim’e karşı gelme niyetinde olmadıkları halde, Kur’an hükümlerine göre asla küfürlerinden bahsedilemeyecek olan Hz. Osman ve Hz. Ali’yi, ‘Allah’ın indirdiği ile hükmetmemişlerdi’ diyerek kâfir sayacak kadar ‘dar’ ve ‘Kur’an’a ters’ bir anlayışa sürüklenmişlerdir” (Fığlalı, 1986: 90).

1.5. Dinin Etkileme Boyutu (Consequential Dimension)

Din insanın kendi hayat tarzını, gelecekle ilgili planlarını, diğer insanlarla olan ilişkilerini, kısaca insanın her yönüyle tüm davranışlarını etkileme gücüne sahiptir. Dinin etkileme boyutu, dini hayatın diğer boyutlarını da etkiler (Hökelekli, 2005: 75).

İlk defa Yoshio Fukuyama (1961) tarafından ortaya atılan dinin etki boyutu dindarlığın diğer dört boyutundan yapı olarak farklılık göstermektedir. Genel olarak ‘dini inanç uygulama, tecrübe ve bilginin ferdin günlük yaşamı üzerine’ yaptığı tesirleri içine almaktadır (Glock ve Stark,

1965: 21, akt. Yaparel, 1987: 39). Dini yaşayışın insanın yalnızca iç dünyasında yaşanan bir faaliyet olmayıp dışa yansımalarıyla hareket ve davranışlarda da kendini gösterme özelliği vardır. Kısaca din, davranış ve tutumlara etki ederek kendini gösterir (Armaner, 1967: 28; Özbaydar, 1970: 5)

2. DİNDARLIK ANLAYIŞ VE ALGILARI

2.1. Uygulama

Dindarlıkla ilgili çalışmalar öncelikle batıda olmak üzere ülkemizde de sürdürülmektedir. Önceleri dindarlığın, sadece kiliseye devam etmekten ibaret olan, tek boyutu üzerinde duruluyordu. Günümüzde ise artık dinî inanç, duygu, davranış, bilgi ve etki boyutlarının yer aldığı daha kapsamlı bir dindarlık kavramı üzerinde durulmaktadır. Biz yapılan tüm bu çalışmalarla beraber dindarlığın sosyal hayatta nasıl algılandığı ve uygulandığının önemli olduğunu düşünüyoruz. Dindarlığın pratikte nasıl algılandığı ve uygulandığını belirleyebilmek için, camiye devam eden cami cemaati (64), dini konuların eğitim ve öğretiminin yapıldığı İlahiyat Fakültesi öğrencileri (40) ve Din Bilgisi Öğretmenliği öğrencileri (22) olmak üzere toplam 126 katılımcının görüşlerinden yararlandık.

Araştırmamızın bir bölümünü katılımcılarla bizzat görüşmeler yaparak gerçekleştirdik. Bir kısım katılımcılara da “Sizce hangi tip insanlara ‘dindar’ denmektedir? Dindarlıkla ilgili samimi duygu, düşünce ve kanaatlerinizi lütfen bizimle paylaşırsanız memnun oluruz” ifadesinin yer aldığı, açık uçlu tek bir soru yönelttik. Aldığımız açık uçlu cevapları sınıflandırdığımızda elde ettiğimiz bilgileri Tablo 1 de gösterdik. Tabloda gösterilen bilgiler burada ayrıca tekrarlanmayacak, gerekli görülen yerlerde sadece yorum yapılacaktır.

Katılımcıların bizzat kendileri dindarlıkla ilgili olarak: “Aslında inanç ve ibadet bütünlüğü önemlidir”, “Dinin emir ve yasaklarına uyanlar”, “Bir kişi Müslüman’sa dindardır”, “Bilgili olmaya önem verilmiyor”, “Günümüzde Allah’a inanıyorum diyen herkese dindar denir” ve “Dindarlığı ancak Allah bilir” görüşüne sahip olduklarını belirtmişlerdir. Ay-

rıca katılımcılar, dindarlıkla ilgili olarak halkın Tablo 1’de belirtilen bazı görüşlerine katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Kısaca katılımcıların genel olarak toplumun dindarlıkla ilgili bazı anlayış ve algılarına eleştirel yaklaştıkları anlaşılmaktadır diyebiliriz.

Tablo 1. Dindarlığın Nasıl Algılandığı ve Katılımcıların Görüşleri

Kişisel Bilgiler	Cami Cem.	İ. Fak. 2.Sınıf	İ.Fak. 1.Sınıf	D.B.Öğr. 1. Sınıf	TOPLAM
Cinsiyet	E: 62+ K: 2=64	E: 5+ K:15=2 0	E: 8+ K:12=2 0	E: 3+ K:19=22	K:48+E:78=126 C:64+F62=126
Yaş Ortalamaları	48	20.5	20.5	19.7	27.5
Dindarlıkla ilgili algı ve düşünceler					
Başörtüsü, çarşaf,eşarp, sakal, cübbe	23	12	13	4	52 % 41
Biraz gerici eğitim seviyesi düşük			1		1
Hafız		1			1
İnanç ve ibadet bütünlüğü önemlidir. Dinin emir ve yasaklarına uyanlar	57	11	12	12	92 % 73
Abdestli-namazlı, beş vakit namazı kılan, camiye giden, çok ibadet edenler	22	11	6	5	44 % 35
Dini kavramlar kullanılması ve dini semboller taşınması		5	4	1	10
Aileleri zorladığı veya örtü güzel görüldüğü için örtünenler		1		1	2
‘Allah rızası için’ yaptıklarını söyleyen, yanlış işler yapan menfaatçiler		3		3	6
Belirli bir cemaate mensup olanlar		2	1	1	4
Dindar bir kişinin eğlence		1		1	2

yapmaması					
Din hocalarına dindar deniyor	1	1		1	3
Bir kişi Müslüman'sadındardır.			1	1	2
Kadınların kot pardesü giy. araba kullan.			1	1	2
'Dinci' aşağılayıcı manada kullanılıyor.			1	9	10
Bilgili olmaya önem verilmiyor			1	1	2
Allah'a inanıyorum diye dindar denir			1	1	2
Dindarlığı ancak Allah bilir	1				

2.2. Genel Değerlendirme Ve Yorum

Dindarlık algılamaları ile ilgili görüşler yukarıda tabloda verilen sıraya göre yorumlanmaya çalışılacaktır. Önce "Sizce hangi tip insanlara 'dindar' denmektedir?" Sorumuzla ilgili görüşlere yer vereceğiz. Bazı örnekler. "Günümüzde cübbeli, sarıklı, sakallı insanlara dindar deniyor" (İlâhiyat Fak. 1.S. Öğ. Erkek).

"Günümüzde cübbeli, sarıklı, başörtülü, çarşaf ve dilinden dini kavramları düşürmeyenlere dindar deniyor. Bir kişi namaz kıyor, elinden tesbih düşmüyor, sürekli camiye gidiyorsa dindar deniyor. Bence dindar demek sadece bu değil. Bazıları, takım elbise giyen, kırat takan, sakal, bıyık bırakmayanları yadırgıyor ve tam mümin gözüyle bakmıyor.....Bence biri başkalarını eleştiriyorsa ve dedikodu yapıyorsa o kişi görünüş itibarıyla istediği kadar dindar görünsün, ben o kişinin gerçekten dindar olduğuna inanmıyorum, gösteriş yapıyor demektir" (İlâhiyat Fak. 1.Sınıf öğ. Bayan)

"Dindar olmak başörtülü, sakallı, cübbeli insanlar olarak anlaşılıyor. Yani dış görünüme bakılıyor. Aslında böyle bakılmaması gerekir. Bence dindarlık dinimizin gereklerini yerine getirmek ve bunu hayat tarzımız olarak görmektir" (İlâhiyat Fak. 1.Sınıf öğ. Bayan).

“Günümüzde dindar insan tipi, namaz kılan, oruç tutan, sakallı, tesettürlü (bayanlar) insanlar dindar insan tipidir...” (Eyüp Sultan Cami-î, erkek, yaş 56, eğitim düz. İlkokul).

“Bana göre insanlara sadece görünümüne bakarak dindar deniyor. Aslında sakalı olanlara ve cübbe giyenlere saygı yerine Kur’an-ı Kerim’i bilene, Allah yolunda gidene dindar denilmelidir” (Erkek, yaş 54, eğitim düz. İlkokul, Eyüp Sultan Cami-î Cem.).

“Namaz kılan, sakal bırakan, hacca giden, yabancı kadınlarla toka yapmayan ve tek başına kalmayan” (Erkek, yaş 56, eğitim düz. Fak., Eyüp Sultan Cami-î Cem.).

Dindarlığın bu şekilde algılandığını belirtenlerin sayısının (52 kişi, % 41) yarıya yakını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Ancak katılımcıların ifadelerinden bu gibi algılamalarla dindarlığın belirlenmesinin yanlış veya eksik yapıldığı düşüncesinde olduklarını anlıyoruz. Belirtilen görüşlere göre halk arasında cübbeli, sarıklı, sakallı başörtülü, çarşafly vs. olan insanlara dindar denildiği, halkın böyle bir dindarlık algılamasına sahip olduğu şeklinde bir sonuç çıkarılabilir.

Burada dindarlık özelliği olarak belirtilen cübbe, sarık, sakal, başörtüsü ve çarşaf vs.’nin, bir genelleme yapmamak kaydıyla, dışsal dindarlık (*Extrovert*) olarak değerlendirilme yönü vardır. “Dış kaynaklı ilgiler, her zaman, çıkar sağlayıcı ve faydacıdır. Bu özelliğe sahip insanlar, dini, güvenlik, teselli, ve sosyalite sağlamanın ve ilgi çekmenin, statü ve masumiyet elde etmenin bir yolu olarak çok kullanışlı bulabilirler...” (Allport, 2004: 23, 84, 100; Allport, 1968: 242-243, akt. Kayıklık, 2006: 166).

Yapıcı’nın araştırmasında da katılımcılar, dini kişisel menfaatler için kullanmaya eğilim gösterenlerden bahsederler (%14.39). Bu tip kişiler, Müslüman’a yakışmayan tavırlar sergilerler (Yapıcı, 2006: 251). Ancak Allport’un üzerinde durduğu dışsal dindarlıktan yola çıkarak bir genelleme yapmanın sakıncalı olabileceğini, bu konularda daha ihtiyatlı olmak gerektiğini düşünüyoruz.

Çünkü cübbe, sarık, sakal, başörtüsü, çarşaf vs. özellikler taşıyan bir kişinin de samimi bir dindar olma ihtimali her zaman vardır.

İlâhiyat Fakültesi birinci sınıftan bir öğrenci, bazı kesimlerde “dindarların biraz gerici, eğitim seviyesi düşük” şeklinde algılandığını belirtmiştir. Dindarlıkla ilgili benzer algılama ve değerlendirmelere yakın geçmişte daha fazla karşılaşıldığını söyleyebiliriz.

Katılımcıların “Aslında inanç ve ibadet bütünlüğü önemlidir. Dinin emir ve yasaklarına uyanlar. Bir kişi Müslüman’sa dindardır. Bilgili olmaya önem verilmiyor. Günümüzde Allah’a inanıyorum diyen herkese dindar denir. Dindarlığı ancak Allah bilir” diye özetlenebilecek ifadeleri kendi benimsedikleri görüşler olarak değerlendiriyoruz. Onlar bir dindarın nasıl olması gerektiğini ve gerçekte kimlere dindar denilebileceğini belirtmektedirler (Toplam sayı: 96, % 76).

Bu konuda Yapıcı da yakın bir sonuca ulaşmıştır. “İdeal bir Müslüman’ın %83 oranında ‘dinini yaşayan’ ‘inançlarının gereğini yapan’ kişiler olarak algılanması Müslüman kimliğinin tanımlanmasında dindarlığın çok önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymaktadır” (Yapıcı, 2006: 252).

“Bana göre dindar, dinini bilip onu en güzel biçimde uygulayan kişidir. Yoksa dindarlık dinin gereğini yapıp kalan zamanını kötü ameller yapmak değildir. Dini en güzel peygamberimizi örnek alarak yaşayabiliriz” (Erkek, yaş 19, E. Düz. Lise, Eyüp Sultan C.).

“Dindarlık, Peygamber efendimizi iyi anlayıp onun yolundan gitmektir” (Erkek, yaş 58, eğitim düz. Y. Okul, Eyüp Sultan Cami-î Cem.)... “Kur’an-ı Kerim’i okuyup yaşayan her Müslüman dindardır” (Erkek, yaş 45, eğitim düz. İlkokul, Eyüp Sultan Cami-î Cem.)...“Dindarlık, Allah’ın emir ve yasaklarını mümkün merteye yerine getirmek demektir. Bu da nasıl olur dersek Kur’an-ı Kerim’i okuyup Kur’an da bulunan kanunlara nizamlara uymak, Peygamberimizin yaşantısını uygulamak ve onun emrettiği şeyleri yapmak. Örneğin namaz, oruç, zekât görevlerini yerine getirmek vb. Aynı şekilde yetim hakkı yememek, haramdan uzak durmak, devletine-milletine yararlı işlerde bulunmak.

Eğer bunları uygularsa insanoğlu benim kanaatimce dindardır” (Erkek, yaş 35, E. Düz. Lise, T. Özal Camiî Cem.).

“Dindar, dinini emrettiği şekilde yaşayandır. Din, İslâm’ın şartını yerine getirmeyi emrediyor, güzel ahlâkı emrediyor, iyi bir insan olmayı emrediyor. Yalan söylememeyi, insana insan gibi değer vermeyi emrediyor” (Erkek, yaş 59, eğitim düz. Y.Okul, Turgut Özal Camiî Cem.)... “Dindarlık, dini bütün şartlarına göre yaşamak, yaratılanı Yaratan’dan ötürü sevmek, hilesiz hurdasız olmak, Allah’ın emrettiklerini yerine getirmektir” (Erkek, yaş 60, Turgut Özal Camiî Cem.)... “Dindarlık doğruluk, dürüstlük, özü-sözü bir olma, yaşantısında, davranışlarında iş hayatında ahlâk kurallarına uymak, daima temiz olmak, ibadetleri zamanında yerine getirmek ve kalbinde Allah korkusu taşımaktır” (Erkek, yaş 66, E. Düz. Y.Okul, T. Özal C. Cem.).

Ekseriyetle dindar bir kişinin ibadetlerini yerine getirmesi, zaman-zaman nafîle ibadet yapması yadırganacak bir durum değildir. Ancak normal ve yeterli görülmeyen yön (katılımcıların ifadelerinden de anlaşılıyor ki), dindarlığın sadece ibadetlerle sınırlı tutulmasıdır. Dindarlığın halk arasında “Beş vakit namazı kılan, abdestli-namazlı, camiye giden, çok ibadet eden” şeklinde algılandığını düşünenler (S=44, %35) az değildir.

“Sadece namaz, hac, oruç, zekat!... ferdî ibadetleri yapanlara deniyor. Kısacası taklidî iman durumunda yaşamaya çalışanlara deniyor ‘dindar’ diye!,,, Bence her şeyden önce dini konuda olsun, yaşamakta olsun ‘ihlâs’ ve samimiyet en önemli birer etkidir. Yani İslâm dairesi olarak ibadet, muhabbet ve ukubat konularında olsun ihlâs ve samimiyet en önemli etkidir. Kısacası dindarlığı sadece ibadet ekseni olarak düşünüp, yaşamamak gerekir...” (Erkek, yaş 35, eğitim düz. Lise., Eyüp Sultan Cami-î Cem.).

“Namaz kılan, oruç tutan, hacca giden, göstermelik hayır-hasene yapan, kendisine ‘hacı amca’, ‘hacı efendi’, ‘hacı baba’ denilmesini isteyen kişilere toplumumuzda dindar denmektedir. Oysa dindar demek, dinî

kaidelere hakkıyla riayet eden, dinin emirlerini yerine getiren mütebedeyin kişilerdir” (Erkek, yaş 55, E. düz. Y. Okul, Eyüp Sultan Cami-î Cem.).

Dini kavramlar kullanılması ve dini semboller taşınmasının da halk arasında ‘dindarlık’ belirtisi olarak değerlendirildiği üzerinde durulmuştur. Katılımcılardan dokuz kişi (% 8) bu yönde görüş belirtmişlerdir.

“Bazılarına göre ‘Allah, Bismillah, İnşallah, Selamünaleyküm’ gibi ifadeler dindarlığın yeterli ölçütleri gibi görülebiliyor. Bazıları ise şekilcilik ve sınırlayıcılıklarıyla çizdikleri kesin çizgilerin, gelenek ve adetlerin dışında kalanları ‘din dışı’ kabul ediyorlar. Örneğin kot pardesü giymek, araba kullanmak vs. Dindar insanları küçümsemek veya dindarlığın arında iyi şeyler görmeyen kişilerin kullandığı ‘dinci’ tanımı da unutulmamalı, yaralayıcı olduğunu düşünüyorum” (İlâhiyat Fak. 1. Sınıf öğ. bayan)

İlâhiyat fakültesinden bir öğrenci, bazılarının aileleri zorladığı veya örtü güzel görüldüğü için örtündüklerini, öne sürmüştür. Öğrencilerden üçü ise ‘Allah rızası için’ yaptıklarını söyleyen, yanlış işler yapan’ menfaatçilerin de toplum tarafından ‘dindar’ olarak değerlendirilebildiğini belirtmiştir. Üç öğrenci belirli bir cemaate mensup olanların dindar olarak değerlendirildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, dindar bir kişinin eğlenmesi, kadınların kot pardesü giymesi, araba kullanmasının yadırgandığı bir algılamayı mevcut olduğu da belirtilmiştir. Katılımcılardan iki kişi ‘din hocalarına dindar’ dendiğini ve bir kişi de ‘dinci’ tabirinin aşağılayıcı manada kullanıldığını ifade etmişlerdir.

“Tahsilli hocalara, namaz kılıp oruç tutan, Allah’ını tanıyan, Kur’an’ını okuyan hal ve hareketleriyle insanlara güzel davranan, yardımcı olan, hayırsever insanlara dindar diyorlar” (Erkek, yaş 77, E. düz. Lise, Eyüp Sultan Cami-î Cem.)... “Genelde **dinci** dinini kabul ettirmeye, **dindar** da dinini yaşamaya çalışır” (T. Özal Camiî Cem. erkek, yaş 51, E. Düz. Lise). Görüşlerini daha ayrıntılı bir şekilde dile getiren üç katılımcının ifadelerine yer vererek örnekleri sonlandırmak istiyorum.

“ ‘Bu arkadaş nasıl biri? Dendiğinde, namaz kılıyorsa, beş vakit namazı varsa ‘dindâr’ bir arkadaş diye tanıtıyoruz. Hal bu ki bizim için ‘dindârlık’ sadece beş vakit namaz ve abdest olmamalı. ‘Dindâr’ insan dediğimizde konu-komşu, yakın-uzak akrabasının o kişi için her şeyde dürüst ahlaklı, işini en iyi şekilde yapan, çoluk-çocuğunun rızkını helal yollardan temin eden, helaline haram katmayan, eliyle diliyle ve bütün yaşantısını Allah (c.c) rızası için onun rızasını kazanmak için yapan insanlar aklımıza gelmeli. Namaz tabii ki çok önemli bizleri diğerlerinden ayıran en güzel vecibe namaz fakat Müslüman, dindâr insan için tek ölçü namaz ve abdest olmamalı. Yaşantısı ile örnek olabilecek insanlar, yaşantıları Kur’an ve sünnet’e göre olan dindâr ve örnek insanlardır. Özellikle toplumumuzda esnaf olan insanlar dindârlığı kullanmamalı. Yemini Allah (c.c) adını ticarete kullanmamaya çalışmalı. Kısaca dindâr kişi yaşantısını Kur’an ve sünnet ile yapıp çevreye topluma gösteriş yapmadan yaşamalı ve toplumda gördüğü hataları da mutlaka bilgisi dâhilinde düzeltmeye çalışmalıdır.

Dindâr insan İslâm’ın emrettiği şekilde yaşayan, sünnete uyan, yalan söylemeyen kişidir. O, en son tekniği takip eden ve kullanan, ciddi, dik duran, sözüne sahip, güven veren, araba ve bilgisayar kullanan, sosyal etkinliklere katılan ve takip eden, ağırbaşlı, çok okuyan, kültürlü, sakin, dikkatli konuşan biridir” (T. Özal Camiî Cemaat. yaş 39, E. Düz. Fakülte)

“...Hizmet veren ‘cemaat’ mensuplarına...genelde kapalı, pardesülü, erkeklerle hiç konuşmayan kişilere deniyor.. Ama ben buna katılmıyorum. Dindârlığı günümüzde çok fazla saptırıyorlar. Dindârlık ince bıyıkla, pardüseyle, mahremle alakalı şey değildir. Bunlar saçmadır. Birçok insan vardır çok fazla açık olabilir, değişik yapıda olabilir vs. Allah’a inandıktan sonra Peygamber efendimizin yolunda gittikten sonra dindardır. Ben şuna asla katılmıyorum pardüseli-peruklu, erkeklerle konuşmak mahrem derler...Çarşıya, pazara giderler esnafla çatır-çatır pazarlık yaparlar. Kılık-kıyafetle dindârlık olmaz. İnce bıyıkla dindârlık olmaz. Gerçekten İslâm’ın sünnetlerini farzlarını yerine getirebilmektir.

İnsan olmaktır” (Eyüp Sultan Camiî Cemaati-eşi, bayan, yaş 23, E. Düz. Fak.).

“Kur’an-ı kerim’i ve Peygamber efendimizin (s.a.v) Sünnetlerini kendine yaşam biçimi haline getirenler. Ayrıca: Günlük yaşamın bir parçası haline gelen torpil, rüşvet gibi olumsuz davranışlardan uzak duranlar. Devletin kanun ve kurallarına uyanlar, vatanını milletini samimi olarak sevenler. Çalışkan, üretken, iş sahası açanlar, işçisinin teri soğumadan hakkını verenler. Yaptığı iş her neyse onu ibadet edermiş gibi yapanlar. Elinden dilinden başkasına zarar vermeyenler. Kul hakkını hiçe saymayanlar. Olduğu gibi görünen, görüldüğü gibi olanlar. Komşu hakkı gözettenler, komşusunun acısını, sevincini paylaşıyorlar, bayramlarda ziyaret edenler. Sözüne güvenilir olanlar. Ekmeği çöpe atmayanlar. Aynı safta beş vakit namaz kılıp birbirlerini tanıyanlar. Sıkıntı ve sevinçlerini paylaşıyorlar. Başkasının namus ve şerefini kendininkiymiş gibi koruyanlar, hısım ve akrabalarını ziyaret edenler, sevip sayanlar. Çocuklarını güzel ahlâkla yetiştirenler, okutup vatana millete hizmet etmelerini sağlayanlar. Her ne olursa olsun yalan söylemeyenler dindar insanlardır. Devletin milletin imkânlarıyla mevki, makam alıp millete tepeden bakmayanlar” (E. Sultan Cami-î Cem. eşi, bayan, yaş 53, E. Düz. Y. Okul).

Katılımcılar ya doğrudan ya da dolaylı olarak günümüz dindarlık algılarını eleştirdikleri anlaşılmaktadır. Çevre etkisi düşünüldüğünde aslında yapılan bu eleştirilerin bir dindar eleştirisi olduğunu da ifade edebiliriz.

Tablo 2. Dindarlık Algılama ve Görüşleri İki Grupta Gösterilmiştir

Kişisel Bilgiler	Cami Cemaati	İ. Fak. 2.Sınıf Öğ.	İ.Fak. 1.Sınıf Öğ.	D.B.Ö ğ.	TOPLAM
Cinsiyet	E: 62+ K: 2= 64	E: 5+ K: 15=20	E: 8+ K:12=20	E:3+ K:19	K:48+ E:78=126
Yaş Ortalamaları	48	20.5	20.5	19.7	27.5
Dindarlıkla ilgili algı ve düşünceler					

Başörtüsü, çarşaf, eşarp, sakal, cübbe, Abdestli-namazlı, beş vakit namazı kılan, camiye giden, çok ibadet edenler	46	35	23	18	122- % 97
Aslında inanç ve ibadet bütünlüğü önemlidir. Dinin emir ve yasaklarına uyanlar	58	11	15	15	99 - % 79

Tablo 2’de katılımcıların tamamına yakınının toplumun bazı dindarlık anlayışlarına eleştirel olarak yaklaştıkları, ya hiç katılmadıkları ya da yetersiz gördükleri anlaşılmaktadır. Toplumun dindarlık anlayışının başörtüsü, çarşaf, sakal, cübbe, sarık ve bilhassa namazda yoğunlaşması daha önce de belirttiğimiz gibi (ihtiyatla) dışsal dindarlık olarak görülebilir. Ortaya çıkan bu sonuçta, dindarlığın inanç ve davranış boyutlarında üzerinde durduğumuz, iman-amel ilişkisinin rol oynayabileceğini düşünüyoruz.

İçinde bulunduğumuz toplumun genellikle Ebu Hanife ve Mâtürîdî’nin görüşlerini benimsedikleri tarzında yaygın bir kanaat vardır. Ancak son zamanlarda yine içinde bulunduğumuz toplumda Ebu Hanife ve Mâtürîdî’nin ‘ameller imandan bir cüz değildir’, ‘iman artmaz eksilmez’ görüşlerinin tam karşıtı olan ‘ameller imandan bir cüzdür’ ve ‘iman artar-eksilir’ (Güler, 2004: 56), ‘imanımızı artıralım’ söylemlerinin daha etkili olmaya başladığı görülmektedir. Zira ‘ameller imandan bir cüzdür’ görüşünün pratiğe yansımalarının ibadetler artırılarak imanın da artırılmasını sağlamak şeklinde tezahür ettiği düşünülebilir. Bu süreç, imandan kaynaklanan bir ibadetlere yönelik değil, ibadetlerden yola çıkarak imanı kur-tarma veya imanı artırma şeklinde işlemektedir diyebiliriz. Psikolojik bir bakış açısıyla değerlendirme yapılırsa iman artıp eksilmez, zayıflar ya da güçlenir.

Kısaca dindarlığın daha çok ibadetler ve ibadetlerin miktarı ile özdeşleştirildiği, bireyin tüm davranışlarına etki boyutunun zayıfladığı düşünülebilir. İbadetlerle ilgili süreç böyle işlemeye bir

başladı mı, imanın riske atılmaması için, ibadetlerin niteliğinden çok niceliğinin önemi öne çıkarılmaktadır diyebiliriz. Bu durumu belki daha iyi yansıtabilir diye, birtakım dış faktörleri de hatırd tutarak, bazı örnekler vermek istiyorum.

1930'da Türk Kızılay heyeti Lahor'dadır. Delegeler camiye giderler. İmam namazı uzattıkça-uzatır. Türk heyeti namazın niçin bu kadar uzatıldığını sorduğunda Muhammed İkbal şöyle cevap verir:

“Türk mücahidi namazdan sonra bana,
‘İmamlarınızın secdesi (namazı) neden bu kadar uzun olur?’ diye sordu.

O saf mücahit, o hür mü'min:

Kölelerin namazının ne olduğunu bilmiyordu,

Hür insanların dünyada (yapabileceği) bin bir işi vardır;

Ulusların düzeni onların çalışma zevkine dayanır.

Kölelerin vücudu çalışma zevkinden mahrumdur.

Kölelerin gece ve gündüzleri boşa geçer.

İmamların, namazı uzun ise bunda şaşılacak ne var?

Zavallıların yapacağı başka bir işi mi var?

Allah Hintli imamlara, yeni hayat müjdesi veren bir namaz nasip etsin”.

(İkbal, 1981: 207; Kaplan, 2008: 136).

Geçtiğimiz yıllarda Amerika Birleşik Devletlerine üst düzey yönetici kursuna gönderilen bir bürokrat “Orada ibadetlerimizi yapmamıza izin veriyorlardı, biz de Islamic Center'de Cuma namazlarımızı kılıyorduk. Ancak Cuma namazı o kadar uzun sürüyordu ki neredeyse ikinci namazının vaktine 15-20 dakika kalıyordu. Daha sonra Amerika'da Cuma namazlarının genelde çok uzun sürdüğünü öğrendim” dedi.

2009 yılı Ekim ayı başlarında ulusal TV kanallarının hemen hepsi ana haberlerde bir uyuşturucu şebekesinin çökertildiğini haber veriyorlardı. Haberde şebeke içerisinde toplumun çok farklı kesimlerinden insanlar bulunuyordu. Şebeke üyelerinden bir tanesinin ise uyuşturucu

parasıyla babasının hayrına cami yaptırdığı ve inşaatın devam ettiği tespit edilmişti. Haber duyulduktan sonra, televizyon muhabirleri cami inşaatının yapıldığı yere gittiler ve halka 'uyuşturucu parasıyla yapılan bu camide namaz kılmayı düşünür müsünüz?' diye sorduklarında sadece bir kişi 'ben böyle bir camide namaz kılmam' dedi. Diğerlerinin tamamı 'caminin uyuşturucu parasıyla yapılması bizi ilgilendirmez, biz namazımızı kılarız, biz namazdan sorumluyuz' diye cevap vermişlerdi. O günlerde aynı soruyu öğrencilere sorduğumda da benzer cevaplar aldım.

Bir otobüs şoförü "Hocam İlâhiyatlı öğrencilerle tanışıyoruz, dört kız öğrenci benden 10.000 (on bin) defa salavat-ı şerife getirmemi istedi, ben de söz verdim. Verdiğim sözü bir haftada ancak yerine getirebildim. Çok zaman alıyor, çektiğim salavat-ı şerifelerin sayıları karışıyor. Araba sürerken bir elim direksiyonda bir elim tesbihte virt yapıyorum. Arada bir de unuttuklarımın yerine fazladan sayıyorum. Ama en sonunda verdiğim sözü yerine getirdim. Ben de o öğrencilerden 4444 defa kelime-i tevhit getirmeleri sözünü aldım" dedi.

Benzer örnekler çoğaltılabilir. Geçmişte ve günümüzde dindarlığın zaman, mekân ve yapılan kişisel veya resmî görevlerin hassasiyetine de pek bakılmadan (daha çok) ibadetlerde yoğunlaşmasının acaba bir tesadüf mü olduğu sorusu akla gelmektedir.

Diğer yandan dinin etki boyutunun kişinin tüm tutum ve davranışlarına yansımaları dindar olmanın tabii bir neticesidir. Nitekim bir kişinin dindar ama tembel-miskin, müsrif, güvenilmez, geçimsiz vb. olmasını düşünmek tam bir çelişki anlamına gelmektedir.

Örneğin Sinanoğlu'nun Elbistan'da yaptığı bir araştırmada katılımcıların % 66.4'ü din ve ahlâk arasında ilişki kuramamışlardır (Sinanoğlu, 2002: 66). Akgül'ün Konya Organize Sanayi Bölgesinde yaptığı araştırmada ise, *hangi tip insanlar daha güvenilir insanlardır?* Sorusuna verilen cevaplar % 55 dürüst ve ahlâklı olanlar, % 30 dindar olanlar şeklindedir (Akgül, 1991: 146).

İslâm dini açısından dindarlık aslında dürüst ve ahlâklı olmayı gerektirdiği halde katılımcıların dindarlıkla dürüst ve ahlâklı olmayı biribi-

rinden ayrı olarak değerlendirmeleri bu çelişkiyi çarpıcı bir şekilde dile getirmektedir diyebiliriz. Aradan bunca yıl geçmesine rağmen bizim yaptığımız araştırmada da katılımcıların ifadeleri benzer çelişkilere işaret etmektedir.

Ahlâki yozlaşmanın, dindarlık algısı ve uygulamalarındaki çelişki-lerle ilişkili olduğunu düşünüyoruz. Nitekim bu durum günümüz Müslümanlarında inancın, duygu, düşünce ve davranışlara yansımaması olarak kendini gösterdiğine işaret etmektedir diyebiliriz. Örneğin gerçek olmayan şeyleri gerçekmiş gibi göstermek veya gerçekleri çarpıtmak gibi. “Öteden beri yalan olgusu, birey ve toplum hayatını önemli ölçüde etkileyen psiko-sosyal bir fenomen olarak varlığını korumuştur. Dinlerde ve ahlaki öğretilerde yasaklanmış ve olumsuz bir davranış olarak kabul edilmiş olmasına rağmen yalan varlığını sürdürmektedir” (Koç, 2008: 216).

“...Yalan sözden sakının” (Hac, 22/30); “Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için elîm bir azap vardır” (Bakara, 27109; “...Onlar zandan başka bir şeye tabi olmazlar, yalandan başka söz de söylemezler” (En’am, 6/116; Al-i İmran, 3/119; Maide, 5/42; Tevbe, 9/77).

Günümüz dindarlık algılamalarında bir dindarlık göstergesi olarak ibadetlerin, özellikle de namazın öne çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Yukarıda anlattığımız çelişkili dindar davranışı ve ibadet bağlamında şu örneği vermek istiyorum. 2006 yılında İzmir’in Çiğli Atatürk Organize Sanayi Sitesinde anket ve mülakata dayalı bir araştırma gerçekleştirmiştim. ... fabrikasında çalışanların bir kısmı cuma namazı kılmak için izin alırlar ve cuma namazına gidip gelmeye başlarlar. Ancak bir müddet sonra dönüşler gecikmeye başlar. Fabrika sahibi gidenleri takip eder ve namazdan çıkanların kahvehaneye girdiklerini, orada vakit geçirdiklerini tespit eder. Daha sonra cuma namazına gitmek isteyenlere izin vermez.

Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde, inanç ve bilişsel öğelere dayanan bir dindarlık anlayışından uzaklaşarak daha çok, rutin ibadet-

ler anlamında, davranışsal öğelerin öne çıkması ve bu yönde bir dindarlık anlayışının gündeme gelmesi çelişkilere yol açmaktadır, diyebiliriz.

Sonuç Ve Öneriler

Yapmış olduğumuz araştırmadan anlaşılan odur ki kişinin kılık kıyafeti, dış görünümü, saç ve sakalı, bazı dinî kavramları kullanması dindarlık algısı açısından önemli belirleyiciler olmaya devam etmektedir, diyebiliriz. Katılımcıların çoğunluğu cübbeli, sarıklı, başörtülü, çarşafı, dilinden dini terimleri düşürmeyen ve nafile namaz kılanlara dindar dendiğini belirtmişlerdir.

Burada belirtilen özellikler genel olarak 'dışsal dindarlık' şeklinde değerlendirilebilir. Dolayısıyla elde ettiğimiz veriler toplumun içten motivasyonlu bir dindarlıktan çok, dıştan motivasyonlu bir dindarlık eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların genel olarak toplumun dindarlık anlayış ve algılarına eleştirel yaklaştıkları anlaşılmaktadır. Gerek katılımcıların görüşleri gerek bizim gözlemlerimiz ortaya koymaktadır ki, toplumun dindarlık algısının özünü rutin bazı dinî uygulamalar oluşturmaktadır diyebiliriz. Bu bağlamda iman-amel ilişkisinin yönü günümüz dindarlığında baskın rol oynamaktadır diye düşünülebilir. Diğer yandan bu bakış açısının dinî hayata yansımaları, tüm bir hayata akseden bir dindarlıktan çok, dar anlamda belli ibadetlere odaklanan bir dindarlık algısı ve uygulaması olarak tezahür ettiği kanaatini oluşturmaktadır.

Bize göre dindarlıkla ilgili eleştirilere ve itirazlara yol açan çelişkili durumun, dindarlık algısına yüklenen anlamdan kaynaklandığını düşünüyoruz. Bir Müslüman'ın genel olarak ibadetlerini, özel olarak da namazlarını kılması farz olan dini bir görevdir. Kısaca namazsız dindarlık düşünülemeyeceği için, dindar bir Müslüman'ın namazlarını kılması yadırganamaz. Diğer yandan namazın birey üzerinde psikolojik açıdan bir takım olumlu etkilerinden de bahsedilebilir. Ancak dindar bir kişinin ibadetlerini yerine getirmekle beraber, dinin gerektirdiği tüm emir ve yasaklara da uyması düşünülür. Sadece namaza yoğunlaşan, ama dinin

gerektirdiği diğer emir ve yasaklara pek de riayet etmeyen bir dindarlık anlayışı eleştirilere yol açmaktadır. Çünkü dindarın bilgili, çalışkan, tutumlu, zamana değer veren, akıllı, helalinden çalışıp kazanan, üretici, iş birliğine açık, gelişmeci, işini en iyi ve en güzel bir şekilde yapan, başkaları ile iyi geçinen, güvenilir, dürüst, 'alan el değil veren el' olan, her bakımdan güçlü ve şuurulu bir kişi olması akla gelir.

Din Allah merkezli ve insan içindir, dolayısıyla gerçek manada dindar bir kişinin tüm hayatında dinin etkisi vardır. Bu bağlamda dindarlık, bireyin iman etmesi, ibadetlerini yerine getirmesi, aklını kullanması, hür düşünceli olması, her türlü köleliğe ve bilhassa zihni köleliğe karşı olması, kula-kul olmaması, başkalarına körü-körüne itaat etmemesi ve din adına yapılacak her türlü yönlendirmelerin farkında olması anlamı taşır.

Kaynakça

- Ak, Ahmet (2008), **Büyük Türk Âlimi Mâtürîdî Ve Mâtürîdîlik**, İstanbul
- Akgül, Mehmet.(1991), **Sanayileşme Ve Din**, Y. Lisans Tezi, Selçuk Üni. Sos. Bil. Enst.
- Aktay, Yasin-Köktaş, M. Emin (1998), **Din Sosyolojisi**, Vadi Yay. : Ankara
- Allport, G. W., Ross, J. M (1967), "Personal Religious Orientation And Prejudice", **Journal Of Personality And Social Psychology**, Vol., 5, Pp., 432-443.
- Allport, Gordon W (2004), **Birey ve Dini**, Çev.: Bilal Sambur, Elis Yay.: Ankara.
- Allport, Gordon.W (1969), **The Individual And His Religion**, The Macmillan Company: London.
- Allport, Gordon.W (1969), **The Individual And His Religion**, The Macmillan Company: London.
- Arslan, Hasan (2008), **Ekonomik Kalkınmada Dinsel Tutum Ve Davranışların Çift Yönlü Rolü**, Dokuz Eylül Üni. S. B. Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Buber, M (1957), **Eclipse Of God**, New York.
- Buber, Martin 2003, **Ben Ve Sen**, Çev.: İ. Palsay, İnci, Kitabiyat. Yay.: Ankara.
- Bultman, P., Soden (1969), "Die Krisis Des Glaubens", **Rudolf Bultman**, Glauben Und Verstehen, Tübingen.
- Ecer, A.Vehbi (2007), **Büyük Türk Alimi Mâtürîdî**, Yesevi Yay.: İstanbul
- Fırlı, Ethem Ruhi (1986), **Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri**, Selçuk Yay.: Ankara
- Fırat, Erdoğan (1977), **Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı Ve Din Duygusu**, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi.

- Fukuyama, Y (1961), **The Major Dimensions of Church Membership**, Rev. Rel. Res., Frühjahr.
- Glock, C. Y, Stark, R (1965), **Religion And Society İn Tension**, Rand Mc Nally, Chicago
- Glock, C.Y. (1962), "Dindarlığın Boyutları Üzerine". **Din Sosyolojisi İçinde**, Ss. 252-274, (Çev.: Mehmet Emin Köktaş), Vadi Yay.: Ankara.
- Gölcük, Şerafeddin- Toprak, Süleyman (1988), **Kelam**, Selçuk Ü. İlahiyat Fak. Yay.: Konya
- Güler, İlhami (2004), **Özgürlükçü Teoloji Yazıları**, Ankara Okulu Yay.: Ankara.
- Hogan, Kevin (2009), **Gizli İkna Taktikleri**, Çev,Taner Gezer, Yakamoz Yay.: İstanbul.
- Hökelekli, Hayati (2005), **Din Psikolojisi**, Türkiye Diyanet V.Yay.: Ankara.
- İkbal, Muhammed (1981), **Armağan-I Hicaz**, Çev.: Ahmet Asrar, Düşünce Yay.: İstanbul.
- James, William (1902), **The Varieties Of Religious Experience**, Modern Library: New York.
- Kaplan, İbrahim (2008), **Kelam'a Dair Görüşleriyle Muhammed İkbal**, Üçmart Pres, Kütahya.
- Karavaşin, Hakkı (2008), "Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma", **Ankara Üniv. İlâhiyat Fak. Der. C. 49**, Sayı. 1, S. 191-200.
- Kayıklık, Hasan (2006), Değişen Dünyada Birey Din Ve Dindarlık, **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi İçinde** Karahan Kitabevi, Adana
- Koç, Bozkurt (2008), Çatışma Bağlamında Yalan Ve Din İlişkisi, **Dini Araştırmalar Dergisi C. 10**, Sayı. 30 İçinde.
- Köktaş, M. Emin (1993), **Türkiye'de Dinî Hayat**, İşaret Yay.: İstanbul
- Krech David Ve Crutchfild, Richard S. (1999), **Sosyal Psikoloji**, Çev.: Erol Güngör, Ötüken.Yay.: İstanbul.
- Kuran, Timur (2002), **İslam'ın Ekonomik Yüzleri**,
- Kurt, Abdurrahman (2008), **İş Adamlarında Dindarlık Ve Dünyevileşme**, Emin Yay.: Bursa
- Maslow, Abraham H. (1983), **Religions, Values, And Peak-Experiences**, Penguin Boks: Dallas.
- Matürüdî, Ebu Mansur **Matürüdî (1953), Tevhit Ve Akaid Risalesi**, İslâm Akaidine Dair Eski Metinler, Ebu Mansur-i Matürüdî'nin İki Eseri, Çev. Y. Ziya Yörükan, İstanbul
- Onay, Ahmet (2006), **Dindarlık Etkileşim Ve Değişim**, Dem Yay.: İstanbul
- Özbaydar, Belma (1970), **Din Ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma**, Baha Mat.: İstanbul.
- Özcan, Hanifi (1998), **Mâtürîdîde Bilgi Problemi**, Marmara Üni. İlâhiyat Fak. V. Yay.: İstanbul.
- Pazarlı, Osman (1972), **Din Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Peker, Hüseyin (1993), **Din Psikolojisi**, Sönmez.Yay.: Samsun.
- Peker, Hüseyin (2008), **Din Psikolojisi**, Çamlıca Yay.: İstanbul.

- Robinson, J. P-Shaver, P. R (1972), **Measures Of Social Psychological Attitudes**, The University Of Michigan.
- Sinanoğlu, Ahmet Faruk (2002), **Toplumsal Bütünleşme ve Dinî Hayat** (Basılmamış doktora tezi), Atatürk Üni. S. B. E. Erzurum.
- Şahin, Adem (1999), "İlahiyat Tıp Ve Mühendislik Fakültelerinde Okuyan Öğrencilerde Dinî Hayatın Boyutları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma", **Dokuz Eylül Üniv. Sos. Bil. Enst. Dergisi**,
- Uysal, Veysel (1996), **Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış Ve Şahsiyet Özellikleri**, Marmara Üni. İlahiyat Fak. Vakfı Yay.: İstanbul.
- Yaparel, Recep (1987), **Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat İle Psikososyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üni. Sos. Bil. Enst.
- Yaparel, Recep (1987a), "Dinin Tarifi Mümkün Mü?", **Dokuz Eylül Üni. İlahiyat Fak.Der.**, 4: 403-419.
- Yapıcı, Asım (2006), **Algısal Açıdan Müslüman Kimliği Ve Dindarlık**, Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi İçinde Karahan Kitabevi, Adana
- Yavuz, Y. Vehbi (1992), **İmamı Azam Fıkhu Ekber**, Bayrak Yay.: İstanbul.